

**Висновки.** Підводячи підсумки статті, можна зробити такі висновки:

1. Графічна підготовка передбачає низку вимог до змісту і процесу навчання, до учасників цього процесу, викладача та студента. В основі її здобуття повинна лежати система, яка повинна враховувати реалії сьогодення та рівень розвитку інформаційних технологій.
2. Процес навчання повинен бути системним, враховувати доосвітній та освітній рівень графічної підготовки.
3. Графічна підготовка майбутніх фахівців має створити фундамент для розвитку індивідуальної, професійної компетентності, яка вимагає оволодіння необхідними для цього знаннями і навичками, досвідом графічної діяльності, серед яких найважливішим є вміння навчитись самостійно набувати нові знання, аналізувати й інтегрувати нову інформацію.
4. Підвищення графічної освіти вимагає переглянути методичне забезпечення даних дисциплін.

**Подальші дослідження піднятого в статті питання.** Отже, вирішення поставлених у цій статті проблем досить складне, і не може бути обмежене розміром однієї статті. Коло сучасних проблем графічної підготовки вимагає дослідження умов її реалізації в країнах Європейського освітнього простору, і розробку нової стратегії даної підготовки у ВНЗО України технічного спрямування.

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Нилова В.И. Научно-методические основы формирования конструкторских умений студентов технических вузов средствами инженерной графики. Дис. ... д-ра. пед. наук: – Воронеж, 2001. – 303 с.
2. Рукавишников В.А. Инженерное геометрическое моделирование как методологическая основа геометро-графической подготовки в техническом вузе.: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: – Казань, 2004. – 16 с.
3. Козяр М.М. Шляхи вдосконалення графічної освіти студентів в умовах застосування інформаційних технологій / Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. пр.: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 33. – Рівне: РДГУ, 2005. – С. 98-103.
4. Інженерна графіка: креслення, комп'ютерна графіка: Навч. посіб.: За ред. А.П. Верхола. – К.: Каравела, 2005. – 304 с.
5. Верхола А.П. Терміни та означення основних понять у системі конструкторської документації //Трудова підготовка. – 2004. – №1. – С. 49-50.

**УДК 37.026:378.14**

**І.В. Колеснікова**

### **ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ВИБОРУ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНОДИДАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

*У статті обґрунтовано формування вмінь вибору методів навчання в процесі загальнодидактичної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Розкрито значення і особливості формування окреслених умінь на кожному з етапів формувального експерименту: вивчення курсу “Дидактика”, вивчення методик викладання дисциплін початкової школи, проходження педагогічної практики.*

*The article presented the procedure for pedagogical system forming ability to choice methods for future teachers in primary school. It has also shown the value and points of each stage during didactical course, study of method for disciplines in primary school and pedagogical practice.*

Сучасні соціально-економічні зміни в Україні вимагають розроблення й реалізації нових концепцій навчання та виховання учнів. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність у визначенні нових вимог до вчителя. Сьогодні на якісно новому рівні розглядається питання підготовки педагога нового типу. Одним із компонентів педагогічної освіти майбутніх вчителів є загальнодидактична підготовка, яка забезпечує засвоєння дидактичних знань, вироблення вмінь використовувати їх у практичній діяльності, формування педагогічного мислення. В свою чергу якість загальнодидактичної підготовки значною мірою залежить від здатності студентів конструювати складові цілісного навчального процесу – мікропроцеси, які функціонують в умовах включення у навчальну пізнавальну діяльність учнів. Це неможливо здійснити без умінь студентів вибирати та конструювати методи навчання як мікродіяльність вчителя та учнів, технологію формування яких висвітлює дана стаття.

*Актуальність проблеми* визначається, по-перше, й до цього часу існуючими суперечностями між вимогами до вчителя початкової школи та наявними у нього професійними якостями; по-друге, недостатньою дослідженістю та розробленістю проблеми формування вмінь вибирати методи навчання для організації макро- та мікродіяльності вчителя та учнів, про що свідчить аналіз вітчизняних та зарубіжних літературних джерел з даної проблеми.

Під час розробки процесуальної основи формувального експерименту ми враховували сутність та особливості загальнодидактичної підготовки студентів (Абдулліна О.О., Бабанський Ю.К., Білокур Н.Ф., Кузьміна Н.В., Мороз О.Г., Сластьонін В.О., Піскунов І.О., Скульський Р.П., Спірін Л.Ф., Щербаков, О.І. та ін.), специфіку методу навчання як багатостороннього, багатоякісного педагогічного явища та процесуальні аспекти його вибору і конструювання (Алексюк А.М., Бабанський Ю.К., Бондар В.І., Кендюхова А.А., Лернер І.Я., Скаткін М.М., Онищук В.О., Паламарчук В.Ф., Підласий І.П., Шапошнікова І.М. та ін), закономірності процесу засвоєння знань та формування вмінь (Ананьєв Б.Г., Архангельський С.І., Виготський Л.С., Гальперин П.Я., Кабанова-Меллер О.М., Кисельгоф С.І., Талізін Н.Ф. та ін.).

Формувальний експеримент проводився в умовах навчально-виховного процесу на базі НПУ ім. М.П.Драгоманова в період з 2001 по 2005 роки. В експерименті брали участь студенти II – V курсів експериментальних груп (під індексом ЕГ) – всього 180 осіб. Для співставлення результатів у якості контрольних груп були задіяні студенти цього ж інституту (під індексом КГ). Кількість студентів у контрольних групах складала 178 осіб. Експериментом передбачалося поетапне формування вмінь вибирати методи навчання за умов чітко визначеної структури досліджуваного уміння. У ході проведення формувального експерименту студенти контрольних груп вивчали дидактику, методик навчальних дисциплін початкової школи, включалися у різні види педагогічних практик. Засвоєння сутності та специфіки вибору методів навчання як мікродіяльності вчителя та учнів здійснювалось в межах годин, передбачених програмою. Спеціального та систематичного формування даного уміння у студентів контрольних груп на аудиторних заняттях та під час проходження практики не проводилося. У студентів експериментальних груп цілеспрямована робота з формування вмінь проходила в декілька етапів: у ході вивчення курсу “Дидактика” (II курс) формувалося вміння вибирати методи навчання на загальнодидактичних засадах; у процесі вивчення окремих методик навчальних дисциплін початкової школи (II, III курси) загальнодидактичний вибір методів навчання наповнювався методичним змістом; під час проходження педагогічної практики (IV, V курси) формувалося вміння застосовувати раніше сформовані знання і вміння в безпосередній практичній діяльності.

Знайомство студентів з можливостями кожного методу навчання та методикою їх вибору відбувалося в ході аудиторних (лекційних та практичних), позааудиторних (лабораторних) занять та під час самопідготовки.

*Лекційні заняття* були ретельно продумані, виклад теоретичного матеріалу мав чіткий та аргументований характер, обов'язковою була система запитань і завдань продуктивного (частково-пошукового і дослідницького) характеру, що спонукало студентів до роздумів, порівнянь, аналізу педагогічних явищ, пошуку шляхів розв'язання поставлених перед ними запитань і завдань. Кожна лекція мала елементи бесіди, метою яких було виявити знання студентів з попередньої теми, актуалізувати засвоєні знання з педагогіки, психології, методик викладання предметів в початковій школі, що пов'язані з темою лекції, та сприяти усвідомленню студентами цілісності педагогічного процесу. Теоретичні положення ілюструвалися фактами із реального шкільного життя, супроводжувалися прикладами вирішення педагогічних ситуацій, ефективного застосування конкретних методів навчання.

На *семінарських заняттях* студенти розглядали найважливіші проблеми організації навчального процесу, залучалися до участі в дискусіях, готували виступи з творчими доповідями.

Кожне *практичне заняття* підкріплювалося системою методичного забезпечення у вигляді інструктивних матеріалів, а саме: а) завдань для самостійної роботи студентів з урахуванням рівнів інтелектуальної активності та сформованості мотиваційної сфери; б) індивідуальних різнорівневих завдань репродуктивного та продуктивного характеру для поточного контролю знань, умінь, навичок; в) довідкового матеріалу для самостійної роботи студентів до кожного аудиторного заняття; г) інструкцій щодо виконання завдань; д) критеріїв оцінювання якості виконаних завдань; е) списку рекомендованої літератури.

Практичні заняття, на яких відбувалося формування вмінь вибирати методи навчання і відпрацювання необхідних для цього дій та операцій, відбувалися наступним чином. Протягом перших двадцяти хвилин актуалізувалися знання та уміння, що були базовими для подальшої роботи. Слід зазначити, що знання та уміння усвідомлювалися не як мета, а як засіб досягнення мети, за допомогою якого виконується те чи інше завдання. Після цього студентам пропонувалося виконати завдання, розроблені відповідно до мети заняття та етапу формування вміння. З метою активізації пізнавальної діяльності студентів формування вмінь вибирати методи навчання відбувалося за допомогою різних методів: тренувальних вправ, обґрунтування обраного способу виконання завдання, колективне розв'язування та аналіз, мозкова атака, моделювання та декомпозиція методу та ін. Діяльність студентів організовувалася індивідуально, в парах, в групах та фронтально залежно від характеру виконуваних завдань. По закінченні виконання кожного завдання відбувався обов'язковий аналіз, обговорення, в разі необхідності корекція отриманих результатів.

Значне місце в ході практичних занять відводилося розв'язку студентами педагогічних ситуацій. Метою цього етапу навчання було усвідомлення студентами, що педагогічна діяльність учителя постійно пов'язана з прийняттям тих чи інших рішень, орієнтованих на управління навчально-пізнавальною діяльністю школярів, на оптимізацію навчального процесу. Для розв'язку студентам було запропоновано педагогічні ситуації різного характеру: а) ситуації, що моделювали поведінку вчителя початкових класів, із готовими варіантами вирішення і пропонували студентам оцінити описану ситуацію, проаналізувати та обрати оптимальний варіант розв'язку; б) незакінчені педагогічні ситуації; в) ситуації, які вимагали зміни недоцільного варіанту діяльності на ефективні; г) ситуації нетипові, проблемного характеру. Як підтверджують результати експерименту, цінність застосованих педагогічних ситуацій у процесі формування вмінь вибирати методи навчання у студентів – майбутніх вчителів початкових класів полягала в тому, що: а) педагогічні ситуації виступали як проміжна ланка між педагогічною теорією і безпосередньою практичною діяльністю студентів; б) включення в зміст практичних занять прикладів із шкільного життя, аналіз конкретних педагогічних ситуацій спонукало студентів до активного оволодіння знаннями та вміннями; в) розв'язування навчальних педагогічних ситуацій, на відміну від реальної практики, значно знижувало тривогу студентів за можливі помилки; г) процес вирішення педагогічних ситуацій передбачав не лише використання

сформованих знань та вмінь майбутніми вчителями, але і врахування особистісного потенціалу, уміння застосовувати свій здобуток, розв'язуючи спонтанні ситуації, які виникають у навчальному процесі; д) процес вирішення педагогічних ситуацій проходив під безпосереднім контролем викладача, який за необхідності здійснював оперативну корекцію та оцінку діяльності студентів. Все це акцентувало увагу студентів на необхідності оволодіння вмінням вибирати методи навчання як мікродіяльність вчителя та учнів, як обов'язкової складової загальнодидактичної підготовки.

Поряд з роботою на практичних заняттях значна роль відводилася проведенню **лабораторних занять** на базі кращих шкіл м. Києва та м. Глухова. Ці заняття інтегрують теоретико-методологічні знання та їхню реалізацію безпосередньо в навчальному процесі. Поєднання теорії з практикою, що здійснюється під час лабораторних занять, активізує пізнавальну діяльність студентів, надає конкретний характер навчальній інформації, що засвоюється на аудиторних заняттях та під час самостійної роботи, сприяє детальному та міцному засвоєнню знань. Під час лабораторних занять студентів було залучено до різних видів роботи: а) включеного спостереження за діяльністю учасників навчального процесу; б) обговорення педагогічних ситуацій, що виникали у навчальному процесі, зокрема ситуацій, що ілюстрували неправильні дії вчителя; в) реконструювання мікродіяльності вчителя та учнів відповідно до поставлених завдань та наявних умов.

З метою визначити рівень осмислення знань та сформованості вмінь у ході формувального експерименту постійно проводився **поточний контроль**. Це відбувалося за допомогою використання різних форм контролю залежно від змісту знань чи умінь, що перевірялися. Наприклад, бесіда чи тестове завдання дозволяло визначити рівень сформованості знань та розуміння зв'язків і залежностей між їхніми компонентами. Виконання вправ забезпечувало перевірку рівня сформованості вмінь. Також результати поточного контролю дозволяли скорегувати процес навчання, спрямувати додаткову увагу на найскладніші для студентів етапи формування вмінь вибирати методи навчання.

Організований таким чином процес вивчення курсу “Дидактика”, на нашу думку, забезпечує високий рівень сформованості вміння вибирати методи навчання. Це фундаментальний, важливий, проте недостатній етап формування зазначеного вміння, оскільки курс “Дидактика” забезпечує формування лише загально дидактичного рівня вміння вибирати методи навчання.

Важливе значення у процесі формування вмінь вибирати методи навчання у майбутніх вчителів початкових класів мають **методики навчальних дисциплін початкової школи**. Методика як навчальна дисципліна в педагогічних вузах виконує дуже важливу інтегруючу роль, оскільки є ланкою, що пов'язує навчання студентів у ВНЗ й практичну діяльність, яку необхідно здійснювати у початковій школі. В процесі та під впливом формування знань та вмінь, передбачених програмою кожної з методик, відбувалося переосмислення та поглиблення попередньо набутих знань. Саме вивчення методик викладання дисциплін початкової школи та цілеспрямована робота на цьому етапі забезпечила спрямованість вмінь студентів наповнювати метод навчання методичним змістом відповідно до конкретної навчальної дисципліни, що викладається в початковій школі.

Беззаперечний вплив на заключний етап формування вмінь вибирати методи навчання має **педагогічна практика**. Саме під час педагогічної практики студент розвиває і зміцнює свою професійну компетентність, придбану на попередніх етапах, шляхом її апробації в конкретній практичній діяльності під керівництвом вчителя та методистів. Педагогічна практика є ідеальною сферою інтеграції теоретичних дидактичних знань та вмінь студента, тобто в цей час він синтезує те, що засвоїв на попередніх етапах. Процес формування вмінь вибирати методи навчання на цьому етапі, як і на попередніх, мав цілеспрямований характер та полягав у реалізації наступних формувальних процесів:

а) систематичне проведення консультацій, на яких особлива увага зверталася на важливість специфіки побудови мікродіяльності вчителя і учнів, поєднання обраних та сконструйованих методів навчання;

б) оформлення спроектованих майбутніми вчителями уроків відповідно до матричного підходу, що спонукало студентів з особливою увагою вибрати методи навчання, будувати їх методично збагачений варіант;

в) аналіз студентами уроків (власних та проведених іншими студентами) спільно з учителем та методистом. Особлива увага в процесі аналізу приділялася доцільності та ефективності застосованих методів навчання, реконструюванню невдалих методів.

Реалізація перерахованих процесів під час проходження студентами IV, V курсів педагогічної практики забезпечило ефективне застосування сформованого на попередніх етапах загальнодидактичної підготовки вміння вибрати методи навчання учнів початкової школи.

З метою формування у студентів *мотиваційної сфери*, забезпечення атмосфери творчості на формувальному етапі дослідження, виникнення у майбутніх учителів позитивних переживань, які активізують пізнавальний інтерес, усвідомлення значення оволодіння уміннями окрім змістової та процесуальної складової процесу формування ми використовували прийоми емоційного впливу, які були спрямовані на створення психологічного комфорту: створення ситуації успіху на занятті, можливість вільно висловити думку щодо вирішення навчального завдання, взаємодопомога студентів, звернення до студентів за ім'ям, похвала, підбадьорювання тощо.

Отже, в процесі формувального експерименту відбувалося поступове ускладнення видів навчальної діяльності студентів, що дозволило їм протягом загальнодидактичної підготовки засвоїти знання та вміння вибрати методи навчання як її важливу складову навчального процесу, а також досягнути високого рівня їх розвитку. У розробленому процесі особистісно орієнтованого формування зазначеного вміння передбачався тісний зв'язок між теоретичною і практичною підготовкою, між вузівською програмою і практикою початкової школи. Крім того, важливою складовою формувального процесу виступала *самостійна робота* студентів, результати якої використовувалися на практичних і лабораторних заняттях, що підвищувало мотивацію до оволодіння вмінням проектувати мікродіяльність вчителя та учнів. Більш детальну інформацію буде подано в наступних публікаціях.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М.: Просвещение, 1990. – С. 141.
2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
3. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе. Его закономерности, основы и методы. – М.: Высшая школа, 1980. – 368 с.
4. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: Методические основы. – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.
5. Бондар В.І. Модульно-рейтингова технологія вивчення навчальної дисципліни (на матеріалі дидактики). – К., 1999.
6. Гальперин П.Я., Талызина Н.Ф. Формирование знаний и умений на основе теории поэтапного усвоения умственных действий. – М.: МГУ, 1968. – 178с.
7. Кисельгоф С.И. Формирование у студентов педагогических умений и навыков в условиях университетского образования. – Л.: ЛГПИ, 1973. – 175с.